AKADEMIK YOZUV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI PEDAGOGIK USULLARI

Karaxodjayeva Maxpuza Xamidullaevna
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
O‘zbek va rus tillari kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida talabalarning akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali pedagogik usullari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Akademik yozuv bugungi kunda ilmiy kommunikatsiyaning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali tashkil etish, ilmiy matnlarni yaratish va akademik halollik tamoyillariga rioya qilish kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: akademik yozuv, akademik savodxonlik, pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, reflektiv yozuv, loyiha asosida o‘qitish, formatif baholash, oliy ta'lim.

Abstract: This article analyzes effective pedagogical methods for developing academic writing skills among higher education students. Academic writing is considered one of the essential components of scientific communication and plays a significant role in developing students' research competencies, academic literacy, and adherence to the principles of academic integrity. The study employs methods such as literature analysis, comparative analysis, pedagogical observation, and synthesis. The findings indicate that project-based learning, collaborative learning, problem-based learning, reflective writing, digital technologies, and formative assessment significantly contribute to improving students' academic writing skills.

Keywords: academic writing, academic literacy, higher education, project-based learning, collaborative learning, formative assessment, pedagogical methods.

KIRISH

Oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar talabalarda mustaqil fikrlash, ilmiy izlanish olib borish va akademik yozuv kompetensiyalarini rivojlantirishni taqozo etmoqda. Zamonaviy mehnat bozori va ilmiy hamjamiyat mutaxassislardan nafaqat kasbiy bilimlarni, balki ilmiy fikrni mantiqiy va asosli ifodalash, ilmiy matnlarni xalqaro standartlarga muvofiq yozish hamda akademik halollik tamoyillariga amal qilishni ham talab etadi.

Akademik yozuv – bu ilmiy axborotni mantiqiy, tizimli va dalillarga asoslangan holda yozma shaklda bayon etish jarayonidir. U referat, esse, kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi va ilmiy maqolalar tayyorlashning nazariy hamda amaliy asosini tashkil etadi. Shuning uchun akademik yozuvni o‘qitish oliy ta'lim muassasalarining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda oliy ta'limni xalqaro standartlarga moslashtirish, ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirish hamda xalqaro ilmiy bazalarda chop etiladigan maqolalar sonini ko‘paytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu jarayon akademik yozuv fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirishni, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etishni talab etadi.

Shunga qaramay, amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab talabalar ilmiy matn tuzish, argumentlarni izchil bayon etish, ilmiy manbalar bilan ishlash, iqtibos keltirish va bibliografik rasmiylashtirish bo‘yicha qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa akademik yozuvni o‘qitishda samarali pedagogik yondashuvlarni aniqlash va ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligini ilmiy asosda o‘rganishni dolzarb masalaga aylantiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Akademik yozuv kompetensiyasini rivojlantirish masalasi pedagogika, lingvodidaktika va oliy ta’lim metodikasi sohalarida dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar akademik yozuvni shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va talaba markazli ta’lim metodlarining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslab bermoqda.

Xorijiy olimlar tomonidan akademik yozuvning nazariy va metodologik asoslari chuqur tadqiq etilgan. Jumladan, Ken Hyland akademik yozuvni ilmiy hamjamiyatda muloqot qilish vositasi sifatida tavsiflab, uning asosiy maqsadi nafaqat ilmiy axborotni uzatish, balki muallifning ilmiy pozitsiyasini ifodalashdan iborat ekanligini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, akademik yozuvni o‘qitishda kommunikativ yondashuv, tanqidiy fikrlash va auditoriyaga yo‘naltirilgan yozuv strategiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

John M. Swales tomonidan ishlab chiqilgan janrlar nazariyasi akademik yozuv metodikasining muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotchining ta’kidlashicha, har bir akademik matn ma’lum kommunikativ maqsadga xizmat qiluvchi janr xususiyatlariga ega bo‘lib, talabalarning ilmiy maqola, annotatsiya, referat va esse yozish ko‘nikmalarini rivojlantirishda janrga asoslangan yondashuv samarali natija beradi.

H. Douglas Brown yozuvni murakkab kognitiv jarayon sifatida baholab, akademik yozuvni o‘qitishda jarayonli yondashuv (process writing approach) metodidan foydalanish zarurligini ta’kidlaydi. Olimning fikriga ko‘ra, yozuv jarayoni rejalashtirish, qoralama tayyorlash, tahrirlash va yakuniy matnni yaratish bosqichlaridan iborat bo‘lib, ushbu yondashuv talabalarning yozma nutq kompetensiyasini rivojlantiradi.

Jeremy Harmer ham akademik yozuvni o‘qitishda jarayonli yondashuvning samaradorligini qayd etadi. Uning tadqiqotlarida yozuv faoliyatini bosqichma-bosqich tashkil etish, refleksiya va tahrirlash jarayonlariga alohida e’tibor qaratish talabalarning yozuv malakalarini takomillashtirishga xizmat qilishi ko‘rsatilgan.

Loyiha asosida o‘qitish metodining nazariy asoslari John Dewey va William Heard Kilpatrick tadqiqotlarida ishlab chiqilgan. Dewey ta’lim jarayonida amaliy faoliyat va tajribaning ustuvorligini asoslab bergan bo‘lsa, Kilpatrick loyiha metodini talabalarning mustaqil va maqsadli faoliyatini tashkil etuvchi samarali pedagogik texnologiya sifatida tavsiflaydi.

Zamonaviy tadqiqotchilar S. Bell, J. W. Thomas hamda J. S. Krajciklarning ilmiy ishlarida loyiha asosida o‘qitish metodining XXI asr kompetensiyalarini, xususan, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, hamkorlikda ishlash va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

O‘zbekistonlik olimlarning tadqiqotlarida ham akademik yozuv kompetensiyasini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. D. Qosimova akademik yozuv kompetensiyasini oliy ta’limning muhim tarkibiy qismi sifatida baholab, uning rivojlanishini tanqidiy fikrlash, tadqiqotchilik faoliyati va kasbiy kompetensiyalar bilan bog‘laydi. Muallif akademik yozuvni shakllantirishda kompetensiyaviy va tizimli yondashuvlardan foydalanish zarurligini ta’kidlaydi.

U.B.Abdilakimovaning tadqiqotlarida akademik yozuvni rivojlantirishda interfaol va innovatsion pedagogik texnologiyalarning samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari interfaol metodlar talabalar motivatsiyasini oshirish, akademik uslubni o‘zlashtirish va ilmiy matn yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirishini ko‘rsatgan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Z.M.Hasanova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirish metodlari tizimlashtirilgan bo‘lib, ularda jarayonli yozuv, reflektiv yozuv, hamkorlikda o‘qitish va loyiha metodlarining afzalliklari ilmiy jihatdan asoslangan.

Shuningdek, D.Raxmanova o‘zbekistonlik talabalarning akademik yozuvdagi qiyinchiliklarini o‘rganib, ilmiy uslub, argumentatsiya va bibliografik rasmiylashtirish bilan bog‘liq muammolarni aniqlagan hamda ularni bartaraf etishda innovatsion pedagogik yondashuvlarning muhimligini qayd etgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda loyiha asosida o‘qitish, jarayonli yozuv, janrga asoslangan yondashuv, interfaol metodlar, hamkorlikda o‘qitish hamda raqamli texnologiyalardan kompleks foydalanish yuqori samaradorlikka ega.

AKADEMIK YOZUVNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Pedagogika fanida akademik yozuvni rivojlantirish konstruktivistik ta'lim nazariyasi bilan bevosita bog‘liq. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bilim tayyor holatda berilmaydi, balki talabaning faol o‘quv faoliyati jarayonida shakllanadi. Shu sababli akademik yozuvni o‘qitishda talabaning mustaqil izlanishi, ilmiy muammolarni hal qilishi va yozma faoliyat orqali bilim hosil qilishi muhim hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv ham akademik yozuv metodikasining muhim nazariy asoslaridan biridir. Mazkur yondashuv talabaning bilimini amaliy faoliyat bilan bog‘lashga xizmat qiladi. Akademik yozuv darslarida kompetensiyaviy yondashuv quyidagi natijalarni ta'minlaydi:

- ilmiy matn yozish kompetensiyasi;
- axborotni izlash va tahlil qilish kompetensiyasi;
- akademik halollik kompetensiyasi;
- tanqidiy fikrlash kompetensiyasi;
- ilmiy muloqot kompetensiyasi.

Akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali pedagogik usullari

Ilmiy manbalar tahlili asosida akademik yozuvni rivojlantirishda eng samarali pedagogik usullar quyidagilar ekanligi aniqlandi:

Loyiha asosida o‘qitish (Project-Based Learning)

Loyiha asosida o‘qitish talabalarning ilmiy maqola, esse yoki tadqiqot loyihasini bosqichma-bosqich ishlab chiqishiga asoslanadi. Ushbu metod nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirib, mustaqil izlanish, axborotni tahlil qilish va ilmiy natijalarni yozma shaklda ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Hamkorlikda o‘qitish (Collaborative Learning)

Hamkorlikda o‘qitish jarayonida talabalar kichik guruhlarda ishlaydi, o‘zaro fikr almashadi va bir-birining ishlarini tahlil qiladi. Bu usul tanqidiy fikrlash, ilmiy muloqot va akademik yozuv sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Muammoli ta'lim (Problem-Based Learning)

Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalarning tahliliy fikrlashini rivojlantirib, ilmiy muammoni aniqlash, dalillar keltirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Reflektiv yozuv

Reflektiv yozuv talabalarga o‘z o‘quv faoliyatini tahlil qilish, o‘zlashtirilgan bilimlarni baholash va kelgusidagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Ushbu metod yozuv sifatini bosqichma-bosqich yaxshilashga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamli ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar, bibliografik menejerlar va matnni tahrirlash vositalaridan foydalanish akademik yozuv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishda akademik halollik tamoyillariga qat'iy rioya etish zarur.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirish an'anaviy ma'ruza usullaridan ko‘ra, talabaning faol ishtirokiga asoslangan interfaol pedagogik yondashuvlar orqali samaraliroq amalga oshiriladi. Xususan, loyiha asosida o‘qitish, hamkorlikda o‘qitish, muammoli ta'lim, reflektiv yozuv va formatif baholash talabalarning ilmiy fikrlashi, akademik savodxonligi hamda ilmiy matn yaratish kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori natija beradi.

Shuningdek, nazariy tahlil natijalari akademik yozuvni o‘qitishda o‘qituvchining yo‘naltiruvchi va fasilitator sifatidagi roli muhim ekanligini ko‘rsatadi. Talabalarni muntazam fikr-mulohaza bilan qo‘llab-quvvatlash, yozuv jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash akademik yozuv sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali pedagogik usullari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Olib borilgan tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, akademik yozuv kompetensiyasi zamonaviy oliy ta’lim tizimida talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati, tanqidiy fikrlashi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv, jarayonli yozuv (process writing), janrga asoslangan yondashuv (genre-based approach), interfaol metodlar, hamkorlikda o‘qitish, tanqidiy fikrlash texnologiyalari va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatdi.

Xususan, jarayonli yozuv texnologiyasi talabalarning yozma nutqini rejalashtirish, tahrirlash va takomillashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Janrga asoslangan yondashuv akademik matnlarning tuzilishi va uslubiy xususiyatlarini o‘zlashtirish imkonini beradi. Interfaol metodlar va hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari esa talabalarning muloqot, argumentatsiya va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, Google Scholar, Scopus, Web of Science, Mendeley, Zotero, Grammarly kabi zamonaviy raqamli platformalar va vositalardan foydalanish talabalarning axborot bilan ishlash, ilmiy manbalarni tahlil qilish va akademik matnlarni yaratish ko‘nikmalarini takomillashtirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda an’anaviy va innovatsion pedagogik usullarning uyg‘unlashgan holda qo‘llanilishi ta’lim jarayoni samaradorligini oshiradi hamda talabalarning akademik savodxonligi va tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- oliy ta’lim muassasalarida akademik yozuv fanlarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish;
- akademik yozuv mashg‘ulotlarida jarayonli yozuv va janrga asoslangan yondashuvlardan tizimli foydalanish;
- hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari orqali talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish;
- akademik yozuvni o‘qitishda Google Scholar, Scopus, Web of Science, Mendeley va Zotero kabi ilmiy platformalardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish;
- akademik halollik va plagiatning oldini olish bo‘yicha maxsus mashg‘ulotlar tashkil etish;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarning akademik yozuvni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish;
- akademik yozuv kompetensiyasini baholashning zamonaviy mezonlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish.

Shunday qilib, akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali pedagogik usullaridan kompleks foydalanish talabalarning akademik savodxonligi, ilmiy tafakkuri, tanqidiy fikrlashi va tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur usullarni ta’lim amaliyotiga keng joriy etish zamonaviy, raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdilakimova U.B. Akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning innovatsion metodlari // American Journal of Education and Learning. – 2025.
2. Ken Hyland. Second Language Writing. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
3. John M. Swales. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
4. H. Douglas Brown. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Pearson Education, 2007.
5. Jeremy Harmer. How to Teach Writing. Harlow: Pearson Education, 2004.
6. Qosimova D. Talabalarda akademik yozuv kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari // International Journal of Pedagogics. – 2025.
7. Hasanova Z.M. Talabalarning akademik yozuv ko‘nikmalarini rivojlantirish metodlari // American Journal of Pedagogical and Educational Research. – 2023.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.